

4. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения. – М.: Педагогика, 1981. – 638с.

В статье рассматривается проблема воспитания студентов филологического направления. Сделана попытка разработать программу формирования духовно-творческой личности будущих филологов.

Барилко Світлана Миколаївна – доцент кафедри теорії і практики перекладу германських та романських мов, заступник декану філологічного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Алфімов В.М.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ НІМЕЦЬКИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

К.А. Борін

У статті аналізується діяльність позашкільних закладів з формування екологічної свідомості школярів, що залучають підростаюче покоління до практичної діяльності з охорони навколишнього середовища.

В статье анализируется деятельность внешкольных учреждений по формированию экологического сознания школьников, которые приобщают подрастающее поколение к практической деятельности по защите окружающей среды

Постановка проблеми в загальному виді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями

Практика екологічної освіти показала, що вона розвивається ефективно лише за умови, коли не обмежується стінами школи, а набуває підтримки з боку всього суспільства. Перед шкільною екологічною освітою постає нове завдання з багатьма складовими: вчити молодь спілкуватися, взаємодіяти, планувати, вирішувати проблеми, поступово

перебудувати безпосереднє оточення й власну свідомість, пізнаючи умови власного життя й розробляти альтернативи. Для таких акцій потрібна значна свобода дій, незалежність від волі міністерств, урядових, неурядових та міжнародних організацій. Тому рішення таких важливих завдань стало прерогативою професійних екологічних об'єднань, яким належало розвивати існуючу систему екологічної освіти, продовжувати її професіоналізацію, використовуючи вже напрацьований досвід та структуру.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття

Величезна робота з екологічного виховання здійснюється в Німеччині позашкільними закладами, до яких належать центри захисту природи й шкільні біологічні центри, лісові школи й школи молодіжної освіти, церкви й монастирі, ботанічні сади й навчальні селянські ферми. Вони засновуються при товариствах захисту навколишнього середовища, при муніципальних радах, або громадських організаціях та ставлять за мету знайомство школярів з рослинним та тваринним світом, беруть на себе організацію їхнього безпосереднього спілкування з природою. Створюється можливість працювати в природному оточенні, проводити дослідження в лабораторії й проводити спільні обговорення отриманих результатів в аудиторіях. Станом на 2005 рік на території Німеччини діяло 317 екологічних позашкільних закладів. Діяльність цих закладів забезпечується невеликою кількістю управлінського персоналу, який працює за підтримки «друзів природи» (Naturfreunde) на громадських засадах, кількість яких постійно збільшується. Тут закладаються основи екологічної освіти, без яких молодь у містах взагалі була б відрізана від конкретного й свідомого спілкування з природою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення вказаної проблеми і на які спирається автор

Автор скористався працями німецьких педагогів та вчених, які досліджували зазначену проблему: Г. Хаана, Д. Харенберга, У. Кукарца, А. Рейнганс-Хайнца, державними документами з питань сталого розвитку, матеріалами конференції в Ріо-де-Жанейро «Програма дій. Порядок денний на XXI століття».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Безпосереднє спілкування людини з навколишнім середовищем стає предметом серйозних наукових досліджень [1]. Так, Інститут природничонаукової педагогіки (Institut für die Pädagogik der Naturwissenschaften) при Кельнському університеті (ФРН) за результатами проведених опитувань встановив, що довготривала практична участь в охороні природи є важливою основою для розвитку особистості. Свідомі екологічні дії, згідно з отриманими результатами, в декілька разів важливіші простої передачі екологічних знань. Банальна теоретизація загрози екологічної кризи та пов'язане з нею нагнітання страху малоефективні, тому що безпосередній контакт з природою спонукає до активних дій значно частіше. Дослідження також показали, що без досвіду спілкування з природою не дають значних результатів і заняття у початковій школі (Grundschule) в межах екологічних робочих груп або проектних тижнів. Мабуть, цим пояснюється наукове обґрунтування переходу екологічної педагогіки від «дидактики катастроф» у 80-ті роки до «педагогіки переживань» у 90-ті роки ХХ століття.

У Німеччині приділяється значна увага створенню спеціалізованих центрів екологічної освіти за профільним спрямуванням. За останні роки спостерігається тенденція до їхнього об'єднання у багатопрофільні осередки, в числі яких набуло переваги спеціалізоване угруповання під назвою «Екологічний центр». Найбільш типовими підрозділами, що входять до його складу, є:

- екологічні станції;
- освітянські центри у заповідниках;
- навчально-освітянські центри у галузі природного довкілля та шкільної біології;
- шкільні заміські турбази, лісові будинки молоді, молодіжні турбази;
- лісові школи;
- станції захисту природи;
- альтернативні джерела енергозабезпечення та автотранспорту.

Загальна мета утворених центрів полягає в тому, щоб максимально врахувати індивідуальні запити щодо екологічно спрямованої діяльності у школярів, прищепленню потреби до активної участі у ній, вміння орієнтуватися в сучасних проблемах довкілля та опанування вмінь їх ефективно вирішувати залежно від майбутнього соціального рівня і напряму професійної освіти. Центри розвивалися незалежно один від одного, що позначилося на розробці методів, змісті та практичній

діяльності з метою формування екологічної свідомості німецьких школярів.

Навчальні групи дуже різноманітні. Основні напрями діяльності центрів зосереджуються, насамперед, на шкільній екологічній освіті та підвищенні кваліфікації вчителів. Екологічні центри відкриті для школярів протягом дня, що надає їм можливість відвідувати їх у вільний від обов'язкових занять час. З метою залучення школярів до навчання в екоцентрах німецькі педагоги займаються пошуком продуктивних з дидактичної точки зору методів екологічної освіти. Зараз набула поширення так звана «педагогіка переживань» (Erlebnispädagogik). Сутність її полягає у сприйнятті, адекватному «баченні» себе в навколишньому середовищі, правильному сприйнятті природного світу. Дидактична цінність цієї методики полягає в тому, що в ній переважає ігровий компонент. Непримусовий характер участі в навчальному процесі, розкутість при виконанні поставлених завдань значно підвищує його результативність і якість. Наприклад, діти, перебуваючи у лісі, виконують вправи на уважність: із зав'язаними очима ведуть пошук природних об'єктів і намагаються зробити природознавчий або міфологічний опис цих об'єктів. Багатогранна краса природи може досліджуватися за допомогою художніх творів про ліс. В ігровій формі проводиться «медитативне» спілкування з природою, в ході якого зникає грань між людиною та навколишнім світом. Діти, які медитують, ведуть німу розмову з деревами, комахами, квітами, у своєму уявленні пускають коріння в землю, гойдаються на вітрі ніби дерева. Нова форма сенсibilізації перетворює діалог школярів про природу в безпосередній діалог із нею. В результаті такого контакту вони починають сприймати себе як частину природи, що створює відчуття ідентифікації та забезпечує надалі свідому екологічну поведінку й відповідні дії в природі. Чуттєве сприйняття й розуміння природного світу як частини власної натури допомагає поставитися молодій людині до природи та суцього у ній як до самого себе, просякнути любов'ю і почуттям відповідальності за їхнє збереження і процвітання.

Заслужує на уваги й досвід роботи так званої «лісової педагогіки» (Waldpädagogik). Ідея її полягає у формуванні в учнів розуміння залежності між лісом, людиною і навколишнім середовищем, усвідомленням того, що ліс як екосистема відіграє важливу життєтворчу функцію і виступає гарантом сталого екологічного розвитку і економічного благополуччя

суспільства. Методи роботи «лісової педагогіки» можна продемонструвати на прикладі лісових молодіжних центрів Баварського державного лісогосподарчого управління, які базуються в містах Хоенау (національний парк «Баварський ліс») та Лауенштейн (природний парк «Франкенвальд»). Ці заклади створені для школярів і використовуються як шкільні турбази. Тут упродовж 42 тижнів на рік на лоні природи відбувається навчальний процес. У результаті в учнів пробуджується ширший інтерес до природи та екологічних проблем, з'являється можливість навчатися невідомому, зміцнити свої інтелектуальні сили, занурюючись у пошукову й дослідницьку діяльність. Позитивно відзначити, що значне місце відводиться різним видам практичної діяльності з вивчення і захисту природного середовища. Рухаючись «мисливською стежкою» і «стежкою дотику та нюху», навчаючись життю у природному докільді, дитина спостерігає, буквально вбирає в себе всіма почуттями знання про ліс, вона починає розуміти, як живе ліс, набуває досвіду, який неможливо отримати в рутинному шкільному житті. У деяких федеральних землях (Баварія, Нижня Саксонія, Шлезвіг-Гольштейн) розвиваються моделі з інтенсифікації екологічного виховання, що апробуються в окремих школах. У цьому зв'язку варто виділити програму «Порядок денний на XXI століття» – «Agenda-21», що була прийнята на Міжнародній і міжурядовій конференції із захисту навколишнього середовища в Ріо-де-Жанейро в 1992 році. Вона вже понад 10 років діє в 179 країнах світу, які підписали цей документ [2, 3-4]. У межах широкомасштабної європейської програми «Захист навколишнього середовища в Європі» працює понад 180 різних типів шкіл Німеччини. Школі як головному учасникові цієї програми відводиться особливе місце. У програмі «Agenda-21» три розділи присвячені діяльності шкіл у позашкільний час. У проекті беруть участь державні й приватні школи, громади і громадські організації. У розділі 25 «Agenda-21» йдеться про участь у програмі дітей і юнацтва, тому що на них держава покладає надії й вирішення поставлених завдань. Багато шкіл виробили для себе порядок денний і визначили план дій. Виховання екологічної самосвідомості учнів є основною метою програми [2, 22]. Уже виникли цілі регіональні мережі в межах федерацій, які є учасниками програми. Так, наприклад, у Дортмунді (земля Північний Рейн-Вестфалія) існує проектна група «Дортмундські школи», учасники якої об'єдналися в межах активної локальної програми «Agenda-21» [6, 36-41]. З 1999 року програма діє в межах BLK-21 (BLK- комісія федеральних

земель з освітнього планування і дослідницького сприяння) і розрахована на 5 років. У ній беруть участь 14 федеральних земель з 180 школами. Програма фінансується Федеральним міністерством освіти й дослідження (BMBF) і федеральними землями. Цей великий проект координується Берлінським університетом під керівництвом професора Г. де Хаана [6, 46]. Широку підтримку одержав рух «Agenda-21» у Нижній Саксонії. З початку 90-х років ХХ століття уряд цієї федеральної землі виявив глибоку зацікавленість у розробці програми і сприяв створенню нових ініціатив. Педагогічні ради з питань навколишнього середовища при окружних урядах, контактні школи і навчальні станції при школах, регіональні освітні центри (KUZ) підтримують навчальну і проектну роботу в школах або доповнюють її позакласними й позашкільними заходами [4, 12]. У межах програми «Європейські школи екологічного виховання», що протягом декількох років знаходить поступове розширення в Нижній Саксонії або в проектах ЕХРО-шкіл, представлені концепції у моделях і заходи щодо шкільного екологічного виховання. У 1997/98 навчальному році в програму «Європейські школи екологічного виховання» було вкладено 27 мільйонів німецьких марок. Протягом цього періоду реалізовано понад 700 проектів. З 1999 року багато регіональних центрів підтримки й школи-партнери беруть участь у великій державній програмі «Освіту для тривалого розвитку», від якої поширюються важливі імпульси для подальшого екологічного виховання [3, 29-30]. Шкільна екологічна освіта, доповнена широким спектром позашкільних пропозицій інформаційного, навчального, консультативного характеру, а можливості її кваліфікації вносять істотний внесок у створення базисних знань і шкільної компетенції, що є передумовою для побудови повноцінного майбутнього. Екологічне виховання є в зв'язку з цим важливою складовою якісного розвитку школи [3, 34]. Нерідко постає питання, як привернути увагу учнів до цієї проблеми. Програма тривалого розвитку вимагає особливої дидактичної підготовки. Сухі доповіді вчителів навряд чи зможуть розбудити інтерес школярів до перетворення майбутнього. Для цієї мети доцільне створення шкільних фірм, що слугуватимуть мостом до об'єднання всіх учнів і, природньо, створять умови для реалізації поставлених завдань. Учні будуть створювати самостійно екологічні проекти, у той час як учителі будуть відігравати стримуючу й підтримуючу роль. На конгресі, що відбувся в червні 2001 року в місті Оснабрюк, брала участь велика кількість учнів, які самі представляли свої проекти.

Учасники конгресу були інформовані про проекти і висловлювали свої думки й враження. Влітку цього ж року понад 100 учасників зібралися під час шкільних канікул, щоб вивчити питання тривалого розвитку програми «Agenda-21». Дуже цікаві і заслуговують на увагу роботи з перетворення в життя ідей «Agenda-21» у гімназії Дортмунда. Програма перетворюється в життя під девізом «Місцева Agenda-21 знизу». Основний зміст її полягає у тому, що школу потрібно розуміти й оформляти не тільки як місце навчання, але, насамперед, як життєвий простір [4, 16-19]. У проектних групах разом із учителями була проаналізована ситуація в школі і розвинуті концепції її поліпшення. Поряд із класичними намірами, такими як заощадження енергії, виникли цікаві ідеї для поліпшення здоров'я і соціальної згуртованості. Таким чином, «Agenda-21» одержала значне поширення у школах Німеччини під різними девізами. Німецькі педагоги вважають, що екологічна освіта є органічною складовою, яка пронизує останню, спрямовує її на формування екологічно свідомої особистості. Ця точка зору знайшла втілення в шкільних програмах і відбивається в організації проектних тижнів, шкільних екскурсій, виробничої практики, лабораторних і дослідницьких роботах тощо. Практична реалізація такого підходу до підготовки екологічно орієнтованої особистості знаходить підтримку з боку шкільного керівництва, спонсорів і рад з екологічного виховання. Неоцінимо роль у питаннях поширення і впровадження ідей Женевської конференції у практику відіграє Європейська програма з екологічного виховання й освіти „Sokrates – Comenius“. У межах цієї програми, яка була розрахована на період 2000-2006 роки, впроваджувалися заходи щодо активізації процесу екологічного виховання в школі. Ця акція отримала назву «Comenius – шкільна освіта» [9, 106-108].

У «Comenius-проекті» брали участь провідні європейські держави. Запропоновані в програмі теми проекту вибиралися вільно, але їхній зміст мав європейську спрямованість. «Навколишнє середовище і екологія» є бажаною темою в процесі вибору тематики екологічного виховання.

Наступним важливим аспектом змісту програми „Comenius“ стало європейське співробітництво при підготовці вчителів. Школи мали залучатися до участі у європейських кооперативних проектах. З цією метою організуються курси з підготовки й удосконалення кваліфікації учителів і виділяється стипендія для учасників цих конкурсів.

З 1995 року в межах екологічної програми „Agenda-21“ у багатьох школах Німеччини проводиться конкурс за темою: «Школа навколишнього середовища в Європі в 2002-2004 роках». Метою цього конкурсу є естетичне оздоблення шкіл. Значна увага приділяється еколого-естетичному вихованню учнів, їхньому розумінню природи, як джерела прекрасного і творчого натхнення людини.

До найбільш розповсюджених тем, погоджених на міжнародному рівні, відносяться: «Енергія», «Вода» і «Відходи». Крім цього, кожна школа може вибирати вільні теми, наприклад, «Захист навколишнього середовища», «Мистецтво й екологія», «Здорове харчування», «Еколого-естетичне оформлення шкільної території», «Навколишній світ». Важливою складовою конкурсу є співробітництво з іншими школами в мережі «Школа навколишнього середовища в Європі», а також з екологічними центрами, підприємствами й громадськістю.

Не можна не відзначити роль мистецтва як рушійного фактора в процесі виконання рішень конференції у Ріо-де-Жанейро. У 1999-2000 роках у Нижній Саксонії було створено 12 настінних картин з екологічної тематики. Проект був організований і скоординований з бюро „Agenda-21“ за ініціативою художнього Нижньосаксонського об'єднання (VEN). Це частина далекоглядного проекту картин на стіні художників-ініціаторів знаходиться під егідою ЮНЕСКО. Мета проекту – зробити доступним зміст локальної програми „Agenda-21“ для широкої громадськості. Художники і діячі мистецтв із різних федеральних земель Німеччини і країн світу: Бразилії, Куби, Мексики, Нікарагуа, Нігерії, Румунії, Південної Африки, США і Білорусії обговорювали в межах проекту разом з місцевими проектними групами, організаціями й установами ідеї й проекти існування в ХХІ столітті [9, 112].

Проекти настінного живопису активно підтримуються учнями всіх типів шкіл Німеччини. Так, наприклад, у 1999 році проекти проводилися з місцевими школами в містах Ганновер і Дерверден. У Ганновері діти початкового й орієнтованого ступенів навчання (1-6 класи) малювали своє уявлення про життя в ХХІ столітті. Ці проекти були взяті художниками Карстеном Маером із Брауншвейга (Нижня Саксонія) і Хіно Сеоне з Куби за основу при створенні колажу, який вони оформляли на стіні одного з будинків у Ліммері. В процесі створення цього колажу брали участь й учні шкіл.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку Динамічний ріст, який забезпечує сталий розвиток екологічній освіті, спостерігається головним чином в позашкільному секторі. Школа, яка схильна до інституційних установок й постійно перебуває у стані дефіциту часу, під пресом навчальних програм, екзаменів, розподілу предметів, виявилась не готовою до сприйняття сучасних концепцій. Тому зараз вона приймає на себе основну критику щодо екологічної освіти. Освіта, яка забезпечує сталість, здійснюється зараз в школі у вигляді зразкових проєктів викладачами-новаторами або в обраних модельних школах, що не може бути достатнім, на думку екологічної спільноти, для впровадження в педагогічний процес нового змісту та нових форм навчання.

Для впровадження передового досвіду й результатів екологічної освіти в навчальні програми організуються експериментальні школи, які складають цілу екологічну сіть модельних навчальних закладів. В основу таких закладів покладено завдання «Порядку денного на XXI століття», серед яких – сталий розвиток в результаті взаємодії навколишнього середовища, економіки та соціальної сфери, що передбачає співпрацю на рівні комунальних та економічних структур, а також громадських організацій. Концепція, яка впроваджується, націлена на інтеграцію знань; центральним її ядром є міждисциплінарність, яка вимагає трансдисциплінарних підходів та різноманітних моделей мислення, необхідних для рішення комплексних проблем, взаємодії між різними спеціальними дисциплінами, культурними традиціями й формами сприйняття.

Література

1. Bildung und Wissenschaft. - Bonn. – 2000. - № 4
2. Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit (Hrsg.; o.J.): Konferenz der Vereinten Nationen für Umwelt und Entwicklung in Rio de Janeiro – Dokumente - Agenda-21, Bonn, 1992 – 70 S.
3. Frauenbüro der Stadt Duisburg: Lokale Agenda-21 für Duisburg aus Frauensicht, Heft 3: Agenda-Schulen-Duisburger Wege. – Duisburg, 1998. – 67 S.
4. Gute Praxisbeispiele zur Bildung für eine nachhaltige Entwicklung / BLK Kongress 2001 am 12./ 13. Juni in Osnabrück. Bundesministerium für Bildung und Forschung / Institut für Umweltschutz, Hannover.- 2001.

5. Naan G. de; Harenberg D. Bildung für eine nachhaltige Entwicklung, Gutachten zum Programm, Bonn. 1999 – 136 S.
6. Naan G. de, Kuckartz U., Rheingans-Heintze A.: Bürgerbeteiligung in Lokale Agenda 21- Initiativen, Opladen, 2000. – 159 S.

Борін Кирило Анатолійович – викладач кафедри німецької мови Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов (м. Горлівка)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Червонецький В.В.

КОЛЛЕКТИВНЫЙ СУБЪЕКТ: СУЩНОСТЬ ПОДХОДОВ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ

И.П. Булах

В статье раскрыты существующие на сегодняшний день в психологической науке теоретические подходы, связанные с сущностью определения понятия «коллективный субъект».

У статті розкриті теоретичні підходи у психологічній науці щодо сучасного стану визначення поняття «колективний суб'єкт»

Постановка проблемы и ее связи с важными научными и практическими задачами.

Сегодня формируются новые научные направления исследования коллективного субъекта как в социальной психологии, так и в возрастной и педагогической психологии. Эта проблема является актуальной и для практической психологии, в частности, в исследованиях по групповой психотерапии, групповой профессиональной подготовке и в психологии управления. В теоретическом плане общим для этих исследований является использование понятия «групповой (коллективный) субъект» или «группа как субъект».